

Πρόλογος

ΤΡΙΑΝΤΑ ΠΕΝΤΕ ΧΡΟΝΙΑ μετά τὰ γεγονότα τῆς ἀφήγησης αὐτῆς, δηλαδή γύρω στά 1985, βρεθήκαμε μέ τόν Γιάννη Ρίτσο στή Μόσχα, ὅπου ἐπρόκειτο νά παιχτεῖ ἡ *Ἑβδομη Συμφωνία* μου, πού, ὅπως εἶναι γνωστό, στηρίζεται στήν ποίησή του. Ἡμαστέ καί οἱ δύο βραβεῖα Λένιν, πού σημαίνει πώς τυπικά τουλάχιστον θά ἔπρεπε νά μᾶς ἀπονέμονται τιμές μέλους τοῦ Ἐνωτάτου Σοβιέτ.

Θά διηγηθῶ ἀπλά τί μᾶς συνέβη κατά τή διάρκεια τοῦ ἀεροπορικοῦ ταξιδιοῦ μας πρός τήν Ἀθήνα, τήν ἐπομένη τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ἔργου στή σάλα τοῦ Ὁδείου Τσαϊκόφσκι. Φύγαμε μέ δύο αὐτοκίνητα ἀπό τό ξενοδοχεῖο *Μάσκβα* πολύ πρωί. Φτάνοντας στό καινούργιο ἀεροδρόμιο, μᾶς σταμάτησαν ἀστυνομικοί.

«Τί συμβαίνει;», ρωτήσαμε τούς διερμηνεῖς.

«Περιμένουν κάποια ἐπίσημη ἀντιπροσωπεία, καί γι' αὐτό θά πρέπει νά μποῦμε ἀπό τό ὑπόγειο τοῦ ἀεροδρομίου.»

Πράγματι, τὰ αὐτοκίνητα ἔκαναν στροφή καί μᾶς πῆγαν σέ μιὰ πόρτα κάτω ἀπό τήν κυρία εἴσοδο.

«Ἐμεῖς θά πᾶμε νά τακτοποιήσουμε τὰ εἰσιτήρια», μᾶς εἶπαν οἱ διερμηνεῖς. Καί πρόσθεσαν: «Ἐσεῖς νά πάρετε τό ἀσανσέρ καί νά πᾶτε στήν αἴθουσα τῶν VIPS (ὑψηλῶν προσώπων)».

Οἱ σοφέρ κατέβασαν τίς βαλίτσες στό πεζοδρόμιο καί ἔφυγαν.

Μαζί μας ταξίδευαν ἡ Μυρτώ καί ἡ Ἑρη, ἡ κόρη τοῦ Ρίτσου. Μέ τὰ διάφορα ψώνια, ἀλλά κυρίως μέ τὰ δῶρα πού μᾶς ἔκαναν (βιβλία καί ἄλλα παρόμοια ἀναμνηστικά), φτάσαμε νά ἔχουμε ἀπό τρεῖς βαλίτσες, πού ζύγιζαν ἡ καθεμιά εἴκοσι καί παραπάνω κιλά. Τά ἀσανσέρ ἀπεῖχαν ἀπό τό δρόμο ὡς ἑκατό περίπου μέτρα. Μέ πολύ κόπο μεταφέραμε τίς βαλίτσες κι ἀρχίσαμε νά τίς φορτώνουμε στό ἀσανσέρ. Τέλος, φτάσαμε στό ἰσόγειο. Φάξαμε γιά τήν αἴθουσα τῶν VIPS, ὅπου οἱ ὑπάλληλοι μᾶς εἶπαν

νά βάλουμε τίς βαλίτσες στίς ζυγαριές. Ἐπειδὴ τίς σηκώσαμε ὁ Γιάννης κι ἐγώ, γιατί οἱ γυναῖκες εἶχαν ἐξαντληθεῖ, μᾶς εἶπαν:

«Θά πάτε σέ ἐκεῖνο τό γραφεῖο, γιά νά πληρώσετε τό ἐπιπλέον βάρος».

Τότε ἦρθε καί ὁ Ἀλέξης, ἓνας ἀπό τοὺς διερμηνεῖς. Πήγαμε καί οἱ τρεῖς στό γραφεῖο. Ἡ ὑπάλληλος κοίταξε τό σχετικό σημεῖωμα καί εἶπε:

«Πρέπει νά πληρώσετε πεντακόσια δολάρια».

Ὁ ποιητής ἀπόρησε καί εἶπε στόν διερμηνέα:

«Πρῶτον, γιατί δολάρια καί ὄχι ρούβλια; Νομίζω ὅτι εἴμαστε στή Σοβιετική Ἐνωση. Καί δεύτερον, τό ἐπιπλέον βάρος εἶναι τά δῶρα πού μᾶς κάνατε...».

Ἡ ὑπάλληλος ἀπάντησε ὅτι, ἂν δέν πληρώσουμε τά πεντακόσια δολάρια, οἱ βαλίτσες θά μείνουν στή Μόσχα...

Γυρίσαμε στό δωμάτιο – πού ἦταν βασιικά ἀποθήκη, ἐκεῖ δηλαδή πού μπαίνουν οἱ βαλίτσες τῶν VIPs καί ὄχι οἱ ἴδιοι οἱ VIPs. Οἱ VIPs, γιά τοὺς ὁποίους εἶχαν κλείσει τό ἀεροδρόμιο ἀναγκάζοντάς μας νά κουβαλάμε τίς βαλίτσες ἀπό τό ὑπόγειο στό ἰσόγειο κι ἀπό κεῖ στήν αἴθουσα ἀποσκευῶν, ἦταν κατὰ σύμπτωση ὁ δήμαρχος Ἀθηναίων καί ἡ ἀκολουθία του, καί ἐκεῖνη ἀκριβῶς τή στιγμή ἔπαιρναν τό πρωινό τους ἓνα πάτωμα πιό ψηλά ἀπό μᾶς περιστοιχισμένοι ἀπό Σοβιετικούς ἐπισήμους, ἐνῶ οἱ βαλίτσες τους, χωρίς νά ζυγιστοῦν, ἔπαιρναν τόν συνήθη διάδρομο πού ὀδηγεῖ τίς ἀποσκευές πρὸς τά ἀεροπλάνα.

Γυρίσαμε λοιπόν σ' αὐτήν ἀκριβῶς τήν αἴθουσα ἀποφασισμένοι νά ἀδειάσουμε τίς βαλίτσες ἀπ' τά βαριά καί ἐν πολλοῖς περιττά δῶρα – ἄλμπουμ, βιβλία, ἀγαλματίδια τοῦ Λένιν κ.λπ., ἀπ' τά ὅποια ἐξάλλου εἴχαμε ἤδη κουβαλήσει στήν Ἑλλάδα ἓνα σωρό.

Ἐκεῖνη τή στιγμή ὁ ἀρμόδιος ὑπάλληλος μᾶς εἰδοποιεῖ ὅτι σέ ἓνα ἀκριβῶς λεπτό ἢ πόρτα θά κλείσει. Συγχρόνως καταφθάνει καί ὁ Ἀλέξης καί μᾶς ἀναγγέλλει μέ ἀνακούφιση ὅτι ἡ ὑπάλληλος δέχεται νά κάνει σκόντο πενήντα τοῖς ἑκατό. Μέ ἄλλα λόγια, θά πληρώναμε μόνο διακόσια πενήντα δολάρια.

«Ἀμερικάνικα;», ξαναρωτᾷ ὁ Ρίτσος.

«Δέν ὑπάρχουν ἀκόμα δολάρια σοβιετικά», τοῦ ἀπαντᾷ μέ τό γνωστό του χιούμορ ὁ Ἀλέξης καί μᾶς ρωτᾷ: «Λοιπόν;».

«Λοιπόν», τοῦ λέει ἡ Μυρτώ, «πάρε διακόσια πενήντα δολάρια USA, γιά νά προφτάσουμε νά φύγουμε».

Συνοφρυωμένοι ὁ Ρίτσος κι ἐγώ, δηλαδή τά δύο βραβεῖα Λένιν, δεχθή-

καμε έναν ακόμα προσβλητικό για την ιστορία μας συμβιβασμό, ενώ συγχρόνως παρακολουθούσαμε τον άπελπι αγώνα του 'Αλέξη να πείσει τους αστυνομικούς να μᾶς δώσουν την απαιτούμενη διορία, ἔως ὅτου πάει στο γνωστό γραφείο και πληρώσει στην υπάλληλο τὰ διακόσια πενήντα δολάρια για τὸ ἐπιπλέον βάρος. Τελικά, ἐνῶ δὲν ξέραμε ἂν θὰ φύγουμε ἢ ὄχι, ἔφτασε τρέχοντας ὁ καλὸς διερμηνέας, ἔδωσε τὸ χαρτί στὸν ἀρμόδιο υπάλληλο, ὁ ὁποῖος διέταξε νὰ φορτωθοῦν οἱ βαλίτσες μας στὸ καροτσάκι –γιατί ὁ ἰμάντας πού μεταφέρει τίς ἀποσκευές εἶχε ἤδη σταματήσει– και τρέχοντας μπήκαμε στοὺς διαδρόμους τοῦ ἀεροδρομίου, πού ἄστραφταν ἀπὸ καθαριότητα.

Φοβόμουν πολὺ μήπως ὁ Ρίτσος γλιστρήσει. Γιατί εἶχε περάσει ἤδη τὰ ἑβδομήντα και, ἐπιπλέον, φοροῦσε, ὅπως πάντα, κομψὰ παπούτσια λουστρίνια, πού ὅμως δὲν εἶναι κατάλληλα ἂν πρόκειται νὰ κάνεις αγώνα δρόμου και μάλιστα σὲ τόσο φρεσκογυαλισμένους διαδρόμους.

Μπαίνοντας στὸ μεγάλο Ἰλιούσιν, πρόσεξα –τότε μόνο– ὅτι τὰ εἰσιτήριά μας δὲν ἦταν κόκκινα. «Γιὰ φαντάσου», σκέφθηκα. «Δύο βραβεῖα Λένιν δὲν ἀξίζουν τὴν πρώτη θέση ἑνὸς σοβιετικοῦ ἀεροπλάνου.» Ἀμέσως μου ἤρθε στὸ μυαλό ἡ εἰκόνα τοῦ κ. Μπέη –μέ τὸν ὁποῖο ὑπῆρξα ἀντίπαλος στίς δημοτικές ἐκλογές τοῦ 1978, ἐγὼ ὡς ὑποψήφιος τοῦ ΚΚΕ, και ὁ ὁποῖος βγῆκε χάρη στίς δικές μας ψήφους– και τῆς συνοδείας του, και φυσικά, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, σκέφθηκα ὅτι δὲν θὰ πρέπει νὰ υποστοῦμε ἕναν ακόμα ἐξευτελισμό. Δηλαδή, δευτέρας κατηγορίας πολίτες στην καπιταλιστική Ἑλλάδα· ὅμως, ἐπίσης, δευτέρας κατηγορίας ταξιδιωτὲς μέσα σ' ἕνα σοβιετικό ἀεροπλάνο; Ἐβλεπα ἤδη στὰ μάτια τῶν Ἑλλήνων ἐπισήμων τὸ σαρκαστικό ὕφος και αἰσθανόμουν ρίγος.

Μπήκαμε κατ' ἀρχὴν στην πρώτη θέση, ὅπου ὑπῆρχαν ὀκτώ ἄνετες πολυθρόνες. Οἱ ἐπίσημοι προσκεκλημένοι τῶν Σοβιετικῶν –ὄχι φυσικά ἐμεῖς– θὰ ἔρχονταν, ὅπως γίνεται συνήθως, τὴν τελευταία στιγμή. Ἡ ἀεροσυνοδὸς μᾶς δείχνει μέ τὸ χέρι ὅτι πρέπει νὰ προχωρήσουμε πρὸς τὰ ἐνδότερα. Πλὴν ὅμως ἐγὼ, και ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι προχωροῦσαν, στρογγυλοκάθισα στὴ δεύτερη ἐκ δεξιῶν πολυθρόνα. Ἀμέσως ἡ ἀεροσυνοδὸς σπεύδει νὰ μοῦ πῆ ὅτι δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ θέση μου και ὅτι θὰ πρέπει νὰ σηκωθῶ.

«Ὅχι», τῆς φωνάζω και προσθέτω σὲ ἄπταιστα ἀρχαῖα ἑλληνικά: «Μολὼν λαβέ», ἐνῶ τὰ μάτια μου ἔβγαζαν ἀστραπές.

Οἱ ὑπόλοιποι προχώρησαν και ἐγκαταστάθηκαν δέκα καθίσματα πιὸ πίσω, στὴ Β' θέση. Ἡ ἀεροσυνοδὸς, σὲ ἑξῆς κατάσταση, πῆγε μπροστὰ

στους πιλότους. Τώρα πιλότοι και αεροσυνοδοί κοιτάζουν την τελευταία σελίδα της *Πράβδα*, όπου υπήρχε η μεγάλη φωτογραφία με τον Ρίτσο και μένα τη στιγμή που μας χειροκροτούσαν κατά τη συναυλία της προηγούμενης στο Ώδεϊο Τσαϊκόφσκι. Αποφάσισαν τελικά να μην αντιδράσουν. Διαπιστώνοντας την πρώτη νίκη φωνάζω δυνατά προς το διάδρομο:

«Ρίτσο, έλα δω!».

«Δέν είναι σωστό... θά δημιουργηθεῖ πρόβλημα...»

«Έλα άμέσως», επιμένω, «πρίν έλθουν οί άλλοι και έξευτελιστοῦμε».

Εὐτυχῶς, τελικά, ὁ ποιητής έπέισθη και άρχισε να κατευθύνεται άργά προς την Α΄ θέση. Ἡ αεροσυνοδός, έντελῶς άπελπισμένη, τοῦ λέει: «Παζαλούστα, νιέτ». Ὅποτε ἐγώ σηκώνομαι να τῆς φράξω τό δρόμο και να βοηθήσω τόν Ρίτσο να εγκατασταθεῖ στό αντίστοιχο με τό δικό μου κάθισμα από την άλλη πλευρά τοῦ διαδρόμου.

Ἐκείνη άκριβῶς τη στιγμή έμπαιναν στό αεροπλάνο ὁ κ. Μπέης, ἡ ξανθιά γραμματεῦς του και οί υπόλοιποι Ἀθηναῖοι επίσημοι. Χαιρετηθήκαμε ἐγκάρδια. Ὁ κ. δήμαρχος κάθισε πλάι μου. Ἡ γραμματεῦς πλάι στόν Ρίτσο. Μπροστά μας, άλλοι τέσσερις δημοτικοί σύμβουλοι, και οί υπόλοιποι –άναγκαστικά– ὀδηγήθηκαν στη Β΄ θέση.

Κάποτε έφτασε ἡ ὥρα τοῦ φαγητοῦ. Οί δύο αεροσυνοδοί έβαλαν ειδικά ροῦχα και άρχισαν να πηγαينوέρχονται κουβαλώντας πάλλευκα τραπέζο-μάντιλα, κρυστάλλινα ποτήρια και άσημένα σερβίτσια. Ἔστρωσαν προσεκτικά ὅλα τά τραπέζια, ἐκτός από ἐκεῖνο τοῦ Ρίτσου και τό δικό μου.

«Ἐσεῖς δέν τρῶτε;», μάς ρωτᾷ με άπορία ὁ δήμαρχος.

Κουνήσαμε κι οί δύο τούς ὤμους, μήν έχοντας τί να τοῦ άπαντήσουμε.

Μετά άρχισαν τά χαβιάρια, οί βότκες, οί σαλάτες και τά κρασιά. Τῆ στιγμή που οί επίσημες σερβιτόρες τῆς Α΄ θέσης σέρβιραν τό φαγητό στους επισήμους, μπῆκε μιá αεροσυνοδός τῆς Β΄ θέσης κρατώντας δύο χάρτινα κουτιά. Ἐγώ τῆς τό επέστρεψα άμέσως, λέγοντας στόν Ρίτσο ὅσο γινόταν πιό σιγά:

«Μήν τό πάρεις...».

«Μά πεινώ», μοῦ λέει.

«Σκέψου, θά γίνουμε ρεζίλι...»

«Θά τό κρύψω στά γόνατά μου...»

Πράγματι, τό πῆρε και τό έβαλε ανάμεσα στα σκέλια του. Τόν βλέπω να προσπαθεῖ να τό μισανοίξει προσεκτικά, να δεῖ τό περιεχόμενό του.

«Εἶναι ἡ γνωστή κότα», μοῦ ψιθυρίζει.

Στό μεταξύ, οί επίσημοι γύρω μας τσουγκρίζανε τά ποτήρια τους χαρούμενοι.

«Στήν υγείά σας», μάς λέγανε όλοι μέ τό στόμα γεμάτο, κατεβάζοντας τό ένα ποτήρι μετά τό άλλο.

Τέλος, τό κακό έγινε. Ὁ Ρίτσος άνοιξε τό χάρτινο κουτί, έπιασε μέ τό χέρι τό μπουτί τής κότας και άρχισε νά τό ξεκοκαλίζει μέ βουλιμία. Ἐκείνη τή στιγμή διασταυρώθηκε τό βλέμμα μου μέ τό βλέμμα τής άεροσυνοδοῦ. «Εἶσαι ύπερδύναμη», σκέφτηκα μέ θλίψη.

“Ομως άπ’ τίς μαῦρες σκέψεις μ’ έβγαλε ή φωνή τοῦ Ρίτσου, πού, καθώς προσπαθοῦσε νά φάει τήν κότα σκυμμένος στό διάδρομο, πιστεύοντας πώς δέν τόν βλέπουν, εἶπε:

«Γιά εκείνους τά κρύσταλλα και τά άσήμια, για μάς τά χάρτινα κουτιά».

Δέν εἶπα τίποτα. Ἴσως τότε, ακούγοντας αὐτόν τόν αὐθόρμητο στίχο τοῦ ποιητῆ, νά σκέφτηκα πώς, για νά μπορέσεις νά εξηγήσεις όλο αὐτό τό πέλαγος τής ήλιθιότητας, πού δυστυχῶς δέν εἶναι παρά ένα παραπέτασμα τής μεγαλύτερης τραγωδίας τής εποχῆς μας, θά πρέπει νά τά πεις όλα μέ τή σειρά τους. “Οχι πιά θεωρίες και μπλά μπλά. Πρέπει νά βουτηξεις τήν πένα σου μέσα στό αίμα. Τό δικό σου και ὅσων θυσιάστηκαν πιστεύοντας πώς έτσι βοηθοῦν στό χτίσιμο ενός νέου κόσμου, άληθινοῦ και ωραίου.

Ἡ ιστορία αὐτή θά μποροῦσε νά χαρακτηριστεῖ σαν κάποιο συνηθισμένο άτύχημα. Λόγου χάρη, δέν λειτούργησε καλά κάποια κρατική ύπηρεσία. “Ενα λάθος, άς ποῦμε, γραφειοκρατικό...

Ναί... “Αν δέν ύπῆρχαν οί πραγματικοί λόγοι πού οδήγησαν όρισμένους ύπευθύνους σ’ αὐτή τήν προγραμματισμένη μείωση. “Αν δέν ύπῆρχε τό μυστικό τής μαύρης λίστας, στήν όποία μέ εἶχαν βάλει –και μ’ έχουν πάντοτε– οί συγκεκριμένοι Σοβιετικοί ύπεύθυνοι, άρμόδιοι για τούς “Ελληνες κομμουνιστές. “Ετσι, κοντά στά ξερά κάηκαν και τά χλωρά. Κοντά σέ μένα μειώθηκε και ό Ρίτσος, πού, έδω πού τά λέμε, εκτός άπό τό ότι πῆρε τό βραβεῖο Λένιν, οί Σοβιετικοί άγνοοῦν παντελῶς τό έργο του. Πόσες μεταφράσεις τῶν βιβλίων του ύπάρχουν στίς χῶρες τοῦ καπιταλισμοῦ; Ἐκατοντάδες. Πόσες στή Σοβιετική “Ενωση; Ἴσως μία ή δύο. “Ομως, κομματικά ό Γιάννης Ρίτσος εἶναι άπολύτως τακτοποιημένος.

Δέν συμβαίνει όμως τό ἴδιο και μέ μένα. Και ξερετε πόσοι εἶναι οί Σοβιετικοί άρμόδιοι πού άποφάσισαν ότι εἶμαι («έχθρος τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ»; Τρεῖς ή τέσσερις. Τό πολύ δέκα. Οί περισσότεροι, υπάλληλοι τής Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, πού για μιá εποχή –πού γνωρίζω καλά– άποφά-

σιζαν από τήν ἐπιλογή τοῦ γραμματέα τοῦ ἐλληνικοῦ ΚΚ ἕως καί τοῦ κλητήρα τῶν γραφείων τῆς κομματικῆς ὀργάνωσης Θεσσαλονίκης.

Καί γιά ποιούς λόγους μοῦ ἔβαλαν στό κούτελο τή στάμπα αὐτή; Γιατί ἀρνήθηκα νά παραδεχτῶ ὅτι εἴμαστε τόσο ἀνώριμοι καί ἄπειροι, ὥστε νά πρέπει νά τούς ρωτᾶμε ἀκόμα καί γιά τό χρῶμα τοῦ κοστούμιου πού πρόκειται ν' ἀγοράσουμε...

Δέν μᾶς εἶπε ἀκόμα ὁ σύντροφος Γκορμπατσόφ γι' αὐτό τό περίφημο «γραφεῖο» ἢ, μᾶλλον, «γραφεῖα» πού («καθοδηγοῦν») τά ξένα κομμουνιστικά κινήματα. Ἄς μέ καλέσει νά τοῦ πῶ γιά συγκεκριμένες παρεμβάσεις πού μαράζωσαν ἕνα ἀπό τά πιό συγκλονιστικά λαϊκά κινήματα τοῦ κόσμου. Ποιός καί γιατί χτύπησε δόλια τόν («εὐρωκομμουνισμό»), καταδικάζοντας τούς Εὐρωπαίους κομμουνιστές στό ρόλο τοῦ κομπάρσου; Ἡ «ἐποχή Μπρέζνιεφ» δέν ἔθαψε μόνο τή σοβιετική οἰκονομία. Ἔθαψε καί τόν εὐρωπαϊκό κομμουνισμό. Ἀνάμεσά τους, τραγικά θύματα οἱ Ἕλληνες κομμουνιστές.

Ὅμως ὅσοι, ὅπως ἐγώ, ἔχουμε ρίζες βαθιές μέσα στόν ἐλληνικό λαό καί κυρίως γαλουχηθήκαμε, ὅπως ἐγώ, μέσα στίς γραμμές τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἐλληνικοῦ κινήματος, ὅπως βλέπετε, εἴμαστε οἱ ζωντανοί. Προχωροῦμε μαζί μέ ὅσους προχωροῦν, κι ἂν γυρίζουμε τό βλέμμα μας πρὸς τά πίσω, τό κάνουμε γιά ἕναν καί μόνο λόγο: γιατί οἱ ἀγῶνες μας, οἱ πόνοι καί οἱ ἐλπίδες μας, ἀκόμα καί οἱ ἐφιάλτες μας ἦταν δικοί μας, καταδικοί μας. Τό κίνημα τοῦ λαοῦ εἶναι ἡ ζωὴ μας. Καί μᾶς ἀνήκει.

Ἀθήνα, 1989